

Marinen eller til Handelsflåten. For Marinens vedkommende forelå klager over at mannskapsmangel var til hinder for at Marinen kunne overta flere engelske krigsskip. Denne tautrekning medførte kritikk over Regjeringens rekrutteringspolitikk. Om kritikken anfører Kommissjonen bl. a.:

«De som har kritisert Regjeringen sterkest, har dog neppe vært oppmerksom på alle de vansker Regjeringen hadde å kjempe med. For Kommissjonen foreligger det en rekke uttalelser om at Regjeringen på grunn av de legale hindringer neppe kunne ha utrettet mer enn den gjorde. General Fleischer synes å ha gått ut fra at den norske vernepliktslov uten videre var gjeldende i utlandet. Kommissjonen kan likevel ikke fri seg for det inntrykk at rekrutteringsiltakene til å begynne med var preget av noen usikkerhet og mangel på energi, og at det som følge herav hersket uklarhet i utskrivningsforholdene. Etter det som er opplyst foran, synes det å ha vært for liten kontakt mellom Handelsdepartementet på den ene siden og legasjonen i Washington og Mannskaps- og Vernepliktsstyret i New York på den andre siden. Det er mulig at Regjeringen ved å utnytte de første impulser blant norsk-amerikanerne sommeren 1940 kunne ha tilveiebrakt noe mer mannskap. På den andre siden må en ikke glemme de vansker som Regjeringen hadde, både under felttoget i Norge og den første tid i Storbritannia. I hvert fall synes det som det under alle omstendigheter ville ha vært umulig å tilveiebringe styrker som kunne ha betydd noen vesentlig større krigsinnsats.»

Komiteen er for så vidt enig i hva Kommissjonen her anfører men vil gjerne ha bemerkt at når en tvangsutskrivnings effektivitet var avhengig av de britiske myndigheters medvirken, måtte en slik medvirken være brakt i orden før en tvangsutskrivning ville kunne svare til sin hensikt. Den i september 1940 nedsatte komité bestående av professor Keilhau, kommandør Corneliusen og sekretær Stabell med oppgave å forhandle med de britiske myndigheter om gjennomførelse av tvangsutskrivning kom ikke fram til formell overenskomst. Også i U.S.A. og Canada var legale hindringer for tvangsutskrivning, i U.S.A. også for frivillig verving. Ennå et moment bør tas i betraktning, nemlig mangelen på våpen til hæren. Her var Regjeringen helt avhengig av de allierte og U.S.A., som imidlertid trengte alt de hadde til eget bruk. Det varte derfor lenge før styrkene i Dumfries fikk de våpen og det materiell som trengtes. Når Kommissjonen er kommet til at det i hvert fall synes som det under alle omstendigheter ville ha vært umulig å tilveiebringe styrker som kunne ha betydd noen vesentlig

større krigsinnsats, så er komiteen enig heri. Særlig hvis økning av de væpnede styrker ikke skulle ha gått utover «ikke militær» krigsinnsats av like eller ennå større verdi.

Komiteen nevner i den forbindelse den kritikk som fra enkelte hold ble reist mot at sjømennene ble fritatt for utskrivning. Herom sier Kommissjonen følgende:

Denne fritakelse betydde ikke at de ble fritatt for tjeneste. Men tjenesten skulle utføres utenfor de militære styrker, fortrinnsvis i handelsflåten.

Det synes klart at det ikke ville ha vært hensiktsmessig å utskrive vernepliktige blant sjømenn til de forskjellige forsvarsgrener i en slik utstrekning at handelsflåten ble nedlidende. Det var tvingende nødvendig for de alliertes krigsforfølgelse at trafikken over sjøen ble holdt gående, og for så vidt måtte tjenesten i de norske væpnede styrker, særlig i Hæren, være av sekundær betydning. Det var forbundet med mange vansker å bemanne Handelsflåten. Det var nødvendig ikke bare å holde mannskap ombord i skipene, men det måtte også holdes reservemannskap i de viktigste havnebyer. Såvel fra Regjeringens medlemmer som fra Nortraships vedkommende og fra sjømannsorganisasjonenes side er det hevdet at det ville ha vært upraktisk å sette Handelsflåten under direkte militær kommando eller å mobilisere sjømennene, hvilket siste Regjeringen for øvrig ikke hadde adgang til å gjennomføre i fremmed land. Det må således antas at Regjeringen i dette spørsmål fulgte den riktige fremgangsmåte.

Komiteen er enig i denne Kommissjonens vurdering.

Komiteens medlem Wright ønsker å uttale under henvisning til Kommissjonens Innst. a. 77—78.

Det er gjentatte ganger fra militært hold henstillet å gå til en alminnelig mobilisering av norske vernepliktige i utlandet. Det kan bl. a. henvises til brev av 7. mai 1941 fra Hærens Overkommando hvor det uttrykkelig sies at for å få satt opp så stor hærsstyrke som overhodet mulig må det utstedes en mobiliseringsordre fra Regjeringen.

Dette medlem kan ikke tilegne seg den oppfatning som synes alminnelig innen Kommissjonen, at en mobiliseringsordre skal karakteriseres som en tvangsutskrivning. Det viste seg ved mobiliseringen i Norge den 9. april 1940 at folk strømmet fram uten at det var nødvendig å benytte noen form for tvang. Det er dette medlemms oppfatning at var en klar mobiliseringsordre gitt av Regjeringen like etter dens ankomst til Storbritannia i 1940 og nevnteige instruksjoner gitt til de norske representasjoner i utlandet, ville vernepliktige selv søkt å komme fram til de norske militære leire. Når disse var nådd, ville

Dette medlem er i tvil om den endring i vernepliktsloven som fant sted ved kgl. res. av 13. desember 1940 var nødvendig og heldig. Etter gjeldende lov var det full adgang til å fritta for verneplikt personell som måtte utføre sivilt arbeid i virksomheter som var nødvendige for krigføringen, som f. eks. Handelsflåten. Det en oppnådde med den prov. anordning av 13. desember 1940 var at vernepliktige som skulle fritas for militærtjeneste ble overført fra militær til sivil kontroll. Noen økning i Norges krigsinnsats medførte dette ikke.

De grupper som ved kgl. res. med hjemmel i den prov. anordning ble fritatt for militærtjeneste innbefattet ikke fagorganisasjonens administrasjon. Dette personell ble allikevel stilt på like fot med regjeringskontorenes personell og fritatt for militærtjeneste.

f) Om oppsetning av polititropper i Sverige, vises til Kommissjonens innst. VI side 78—79 og komiteens bemerkninger foran i denne innstilling side 36.

Angående Hjemmestyrkene vises særlig til Kommissjonens avsnitt om Hjemmefronten.

g) Skifte av forsvarsminister.

Etter som oppgavene vokste ble kravene til departementenes effektivitet tilsvarende større. Departementene måtte utbygges både med hensyn til kontorer og med hensyn til habil personell. Dette gjorde seg ikke minst gjeldende for Forsvarsdepartementet. Selv om statsråd Ljungberg personlig var aktiv, var det en alminnelig oppfatning innen Regjeringen at oppbygningen av departementet ble liggende tilbake.

Fra Hjemmefronten kom det krav om skifte i Forsvarsministerstillingen og også i London gjorde seg den oppfatning gjeldende at Forsvarsdepartementet burde få en mer effektiv ledelse.

I statsråd den 28. november 1941 fikk Ljungberg permisjon i 3 måneder fra sin stilling som sjef for Forsvarsdepartementet for med offentlig oppdrag å foreta en reise i U.S.A. og Canada.

Statsministeren sier i sin forklaring til Kommissjonen at det var hans mening at Ljungberg igjen skulle overta sitt embete når han kom tilbake.

Hensillingsene om Ljungbergs avgang fortsatte imidlertid, og resulterte i at statsministeren sendte Ljungberg et telegram med henstilling om å søke avskjed. En henstilling som Ljungberg fulgte. Han fikk, som før nevnt, avskjed i nåde fra 20. mars 1942. Fra samme dag overtok statsråd Torp For-

svarsdepartementet, som han hadde bestyrt under statsråd Ljungbergs permisjon.

h) Forsvarsrådet.

Den 29. januar 1941 sendte general Fleischer en forestilling til F.D. om at gjensidig orientering om politiske, militære og økonomiske spørsmål var nødvendig for Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet, S.O.K. og H.O.K., med tanke på planlegging og ledelse under krig, og foreslo at Forsvarsrådet igjen skulle tre sammen til møter for å trekke op de store linjer for Norges forsvarspolitik. Det første møte i Forsvarsrådet ble holdt den 12. mai 1941. Nyorganiseringen ble bestemt ved kgl. res. av 23. desember 1941, sålydende:

«A. At Forsvarsrådet skal ha følgende faste medlemmer:

Forsvarsdepartementets sjef (formann);
Utenriksdepartementets sjef,
Finansdepartementets sjef,
Kommanderende General med sjefen for Hærens overkommando som varammann,
Kommanderende Admiral, med sjefen for Sjøforsvarets overkommando som varammann,
Sjefen for Flygevåpnenes Felleskommando,
Statsministeren kan om han ønsker det delta i rådet eventuelt som leder.

B. At det gis følgende nye instruks for Forsvarsrådet:

§ 1.

Forsvarsrådet behandler og avgir uttalelse om de saker som er forelagt rådet av Regjeringen ved Forsvarsdepartementets sjef.

De saker av militær art som rådet i sin alminnelighet vil drøfter er:

Krigspolitiske spørsmål.

Militære organisasjonsspørsmål.

Viktige militære kommandosaker (forsvarsplaner m. v.).

Spørsmål om å eske ekstraordinære forsvarsbevilgninger og disses anvendelse.

Forsvarings spørsmål vedrørende våre militære styrker.

Under rådets møter gir de enkelte medlemmer rådet den nødvendige orientering, hver på sitt område. Formannen kan etter sakens art avses rådets enkelte medlemmer uttalelser som tilføres protokollen eller forelegges saken til avstemning innen rådet. Dissenterende vota skal begrunnes og protokolleres.

§ 2.

Det innsettes et fast sekretariat for Forsvarsrådet. Som leder av sekretariatet innbeordres en generalstabsoffiser. Forsvarsdepartementet kan for øvrig innbeordre offiserer eller innkalle sivile sakkynndige til tjenestegjøring i sekretariatet, for kortere eller lengre varighet.

100433